

Грицик Надія Володимирівна,
викладач кафедри іноземних мов

Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка

ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Актуальність формування культурологічної компетенції майбутнього вчителя ІМ продиктована вимогами, які притаманні сучасному полікультурному світу, для ефективного функціонування в якому недостатньо фахівцеві тільки вивчати та розуміти іншомовну культуру.

Культурологічна компетенція, в свою чергу, передбачає ознайомлення тих, хто навчається, з національно-культурними особливостями мовленнєвої поведінки, звичаями, нормами, соціальними умовами, ритуалами, соціальними стереотипами народу ІМ, якого вивчається.

Для формування культурологічної компетенції майбутнього вчителя ІМ необхідний принципово новий підхід, який би ґрунтувався не тільки на засвоєнні студентами певних знань, умінь та навичок, а й формував би в них власне ставлення до іншомовних явищ і фактів, сприяв би розвитку особистісного досвіду щодо створення власних стратегій адаптування в іншомовному соціокультурному середовищі.

Тому метою нашої статті є дослідження принципів формування культурологічної компетенції майбутнього вчителя ІМ.

Під принципами підготовки майбутніх учителів розуміють загальні положення, що визначають зміст, методику та організацію процесу підготовки студентів, на основі цих положень створюються конкретні вихідні установки, правила, рекомендації для досягнення цілей підготовки. Незнання принципів або їх невміле застосування гальмує успішність навчання, ускладнює засвоєння знань, формування якостей особистості дитини. Сукупність принципів дозволяє характеризувати весь навчальний процес, усі сторони діяльності вчителя та пізнавальної діяльності учнів.

Принципи формування культурологічної компетенції майбутнього вчителя ІМ сприяють врегулюванню стосунків учасників зазначеного процесу, а також визначають діяльність педагога та навчально-пізнавальну діяльність студентів як суб'єктів, основні положення, на які опираються при викладанні навчальних дисциплін у вищому навчальному закладі та впливають на визначення змісту, методів і форм навчання.

Виявляючи основні принципи формування культурологічної компетенції майбутнього вчителя ІМ, ми спиралися на фундаментальні дослідження: В.Біблера[1], Р.Гришкової [2], О.Дубасенюк[3], Г.Єлизарової[4], В.Калініна[5], С.Ніколаєвої[6], Ю.Пасова[7], В.Сафонової [9], С. Тер-мінасової[10]. Аналіз вище вказаних робіт а також власний досвід дозволив визначити ряд принципів, якими необхідно керуватися в процесі формування культурологічної компетенції майбутнього вчителя ІМ: принцип культуровідповідності, принцип діалогу культур, принцип єдності національного та загальнолюдського, принцип полікультурності і полікультурної

толерантності, принцип домінування проблемних культурознавчих завдань, принцип професійної спрямованості, принцип новизни, принцип автентичності. Висвітливо сутність означених принципів.

Принцип культуровідповідності у процесі формування культурологічної компетенції майбутнього вчителя ІМ полягає в доцільності відбору культурознавчого матеріалу для навчальних цілей. Цей принцип на думку Р.Гришкової, у процесі відбору фактів і подій культури, способів їх інтерпретації сприяє формування в учнів уявлень про історію та культуру народів, варіативності їх стилів життя[2].

Принцип діалогу культур спрямований на використання культурологічного матеріалу про рідну країну, їх аналізу і порівняння. Не можна не погодитися з визначенням В.Сафонової щодо значення цього принципу:

- 1) моделювання культурного простору, занурення в який сприяє за розширення кола культур і цивілізацій;
- 2) орієнтація на розвиток в учнів загально планетарного мислення, таких якостей, як культурна неупередженість, готовність до спілкування в інокультурному середовищі, мовний та соціокультурний такт тощо;
- 3) створення методичної моделі, що забезпечує полікультурний і білінгвальний розвиток студентів для усвідомлення себе культурно-історичними суб'єктами, які є носіями і представниками не лише рідної, а цілої низки взаємопов'язаних культур;
- 4) порівняння культур і цивілізацій в контексті їх безпосереднього та опосередкованого історико-культурного взаємовпливу;
- 5) розвиток культури інтерпретації фактів, подій, явищ нерідної і рідної культур та їх ціннісних смислів; створення соціально-педагогічних і методичних умов для підготовки студентів до виконання ролі суб'єкта діалогу культур в ситуаціях міжкультурного спілкування [9, с.21].

Принцип єдності національного та загальнолюдського полягає в тому, що відбір і побудова змісту педагогічної освіти здійснюється як з позицій загальнолюдських цінностей, так і з урахуванням національних особливостей та етнічних традицій регіону. Реалізація цього принципу необхідна також і в процесі формуванні культурологічної компетенції майбутнього вчителя ІМ. При цьому формування культурологічної компетенції здійснюється поетапно: а) на першому етапі відбувається формування у студентів ціннісного ставлення до культурологічного підходу у вивченні ІМ і визначення ними свого місця в контексті культур; б) другий етап - це формування полікультурної свідомості, подолання труднощів і стереотипів; в) на третьому етапі здійснюється формування міжкультурного досвіду і його реалізація у професійній діяльності.

Важливого значення у процесі формування культурологічної компетенції набуває принцип полікультурності і полікультурної толерантності, який передбачає формування у студентів терпимості і толерантного ставлення до культурних відмінностей. Ми погоджуємось з думкою, О. Дубасенюк, яка вказує на актуальність та і значимість толерантної міжкультурної взаємодії, де полікультурне середовище займає провідне місце[3].

Принцип домінування проблемних культурознавчих завдань реалізується у процесі навчальної діяльності студентів, під час якої студенти вирішують

культурознавчі завдання: а) формування, систематизація, узагальнення та інтерпретації культурологічної інформації; б) опановують стратегії пошуку та способи інтерпретації культури; в) формують полікультурну та комунікативну компетенції; г) формують і поглиблюють уявлення не тільки про специфічні відмінності про культуру, а й про їх загальних рисах; д) беруть участь у творчих роботах культурного та комунікативно-пізнавального характеру [9]. Ми, в слід за В. Сафоною вважаємо, що проблемні завдання сприяють культурознавчій як адаптації студентів, так і культурній асиміляції[9, с.33].

При виборі культурознавчих завдань для формування культурологічної компетенції у студента необхідно, на нашу думку, звертати увагу: 1) на достовірності та неупередженості інформаційного наповнення цих завдань, так як ринок навчальної літератури для вивчення іноземної мови, зокрема культурознавчого характеру, перенасичений, і видається чимало літератури, яка містить спотворену інформацію про культуру країн, ІМ якої вивчається; 2) на рівень когнітивної, мовної, мовної та соціокультурної складності матеріалу, що використовується для складання культурознавчих завдань; 3) на методичну прийнятність і ефективність цих завдань.

Особливе значення в процесі формування культурологічної компетенції майбутнього вчителя ІМ має принцип професійної спрямованості. При цьому під професійної спрямованістю розуміється система мотивів, які спонукають людину до виконання професійних завдань і професійного саморозвитку.

Принцип професійної спрямованості передбачає формування у студентів умінь оптимально використовувати цінності культури країни, ІМ якої вивчається в тих ситуаціях, які безпосередньо пов'язані з їх навчально-професійної діяльністю. В процесі конструювання навчального процесу у вищому навчальному закладі професійна спрямованість є пріоритетним принципом, який дозволяє вирішити протиріччя між теоретичним характером досліджуваних дисциплін і необхідністю практичного застосування знань у професійній діяльності.

Формування культурологічної компетенції майбутнього вчителя ІМ повинен здійснюватися, на нашу думку, з урахуванням принципу новизни у навчанні іншомовної культури. Впровадження елементів новизни пробуджує інтерес до навчання, забезпечує гнучкість і динамічність мовленнєвих умінь і навичок. Реалізація цього принципу проявляється в постійному наданні студентам нових відомостей про країну ІМ, якої вивчається, зміну комунікативних проблем і т.д. Новизна в процесі формування культурологічної компетенції у студентів реалізується у: а) вмісті культурологічного матеріалу; б) формах занять з ІМ; в) видах і прийомах роботи на заняттях з ІМ.

Процес формування культурологічної компетенції майбутнього вчителя ІМ передбачає особливий відбір навчального матеріалу. Діюча програма рекомендує викладачам використовувати автентичні джерела культурологічного змісту [8]. Ми вважаємо, що здійснюючи пошук культурологічного матеріалу доцільно дотримуватись його аспектного розподілу, запропонованого авторами книги "Cultural Awareness" Бері Томелінім та Сьюзен Стемплескі [11], а саме:

аспект I – розпізнавання культурної символіки (символи та образи, які знаходять відображення в піснях, витворах мистецтва, архітектури, географії країн);

аспект II – вивчення “продуктів” різних культур (література, фольклор, музика,

мистецтво);

аспект III – вивчення моделей повсякденної поведінки з концентруванням уваги на моделях повсякденної поведінки представників різних культур;

аспект IV – дослідження культурної поведінки представників різних культур в певних соціальних ситуаціях;

аспект V – дослідження моделей спілкування, особливостей вербального та невербального спілкування прийнятих у різних країнах;

аспект VI – дослідження моральних цінностей та відношень, типових для представників різних культур;

аспект VII – вивчення звичаїв, традицій, національних особливостей їжі, одягу, відпочинку, типових для представників різних культур.

Слід зазначити, що перелік аспектів культури, запропонований у цьому списку, може бути розширений. Окрім того, всі аспекти взаємопов'язані, інтегровані один з одним і можуть розглядатися як окремо, так і в певній сукупності. Ми, в свою чергу, наголошуємо залучення автентичних матеріалів різко підвищує мотивацію навчання, що надзвичайно важливо. Газетні і журнальні статті дають можливість обговорювати зі студентами поточні проблеми суспільного життя рідної країни, шляхи їх вирішення, порівнювати тенденції розвитку суспільства рідної країни з аналогічними тенденціями, що мають місце в країні, ІМ якої вивчається. Цим обумовлене особливе значення реалізації в нашому дослідженні принципу автентичності навчальних матеріалів.

Виділені принципи формування культурологічної компетенції майбутнього вчителя іноземної мови закономірно взаємопов'язані, утворюючи співвідпорядкованість. У своїй реалізації вони покликані забезпечити спрямованість змісту процесу навчання студентів ІМ на формування у них культурологічної компетенції.

Література:

1. Библер В.С. Школа диалога культур: Основы программы. - Кемерово: Алеф, 1992.-93 с.
2. Гришкова Р.О. Формування іншомовної соціокультурної компетенції студентів нефілологічних спеціальностей: Монографія. - Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2007. – С.97.
3. Дубасенюк О.А. Педагогічна технологія організації продуктивної міжкультурної взаємодії суб'єктів освітнього процесу./ О.А. Дубасенюк, Н.В. Якса // Розвиток педагогічної освіти викладача в умовах непривної освіти: монографія / За ред.. М.М. Солдатенков, О.М. Семенов. – Глухів. : РВВ ГДПУ, 2008. – С.108-121.
4. Елизарова Г.В. Культура и обучение / Г.В. Елизарова. - СПб.: КАРО, 2005.-352с.
5. Калінін В.О. Формування професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови засобами діалогу культур: Дис. ... канд.пед.наук.: 13.00.04. – Житомир, 2005. – 311с.
6. Ніколаєва С.Ю. Ступенева система освіти в Україні та система навчання іноземних мов / С.Ю. Ніколаєва, О.П. Петрашук, Н.О.Бражник. -К. : Ленвіт, 1996. - 89 с.

7. Пассов Е.И. Культуросообразная модель профессиональной подготовки учителя: философия, содержание, реализация: материалы к докладу на конференции „Языковое образование в национально-культурном наследии России: исторические традиции, современность, взгляд в будущее” / Е.И. Пассов - М. : АПК и ПРО, 2001. – 40 с..
8. Програма з англійської мови для університетів / інститутів (п'ятирічний курс навчання): Проект / Колектив авт.: С.Ю. Ніколаєва, М.І. Соловей та ін.; Київ. держ.лінгв. ун-т. – К.: Британська Рада, 2001.
9. Сафонова В.В. Изучение языков международного общения в контексте диалога культур и цивилизаций. - Тверь: Истоки, 1996. - 238 с.
10. Тер-Минасова С.Г. Язык и межкультурная коммуникация // М.: Слово, 2000. – 264 с.
11. Barry Tomalin and Susan Stempleski. Cultural Awareness - Oxford Press, 2001.